

Obsah

A Úvod a historie etologie

A0 Úvodem 17

*Jan Havlíček, Marek Špinka,
Iveta Štolhoferová, Daniel Frynta*

1. Rozvrh knihy: čtyři Tinbergenovy otázky 17
2. Zahraniční etologická literatura 18
3. Etologická literatura v češtině 19

A1 Historie etologie 21

Jan Havlíček

1. Počátky moderního výzkumu chování 21
2. Behaviorismus 21
3. Klasická etologie 22
4. Zrod sociobiologie 26
5. Od vzniku behaviorální ekologie až po současnost 27
6. Etologie člověka 27

A2 Etologie v Čechách a na Slovensku 31

Luděk Bartoš

1. Počátky tradice etologických konferencí 31
2. Etologie jako horký kandidát na titul „pavěda“ 32
3. Z poloilegality do normálního světa 33

K1 V jednoduchosti je síla: chování švábů a mušicích larev 37

Jan Žďárek, Robert Hanus

1. V jednoduchosti je síla 37
2. Být učenlivý jako šváb 38
3. Kdo uteče, vyhraje 39
4. Čistota půl zdraví 42
5. Intimní život švábů 44
6. Jak a kdy si vybrat toho pravého? 46
7. Starosti švábí matky 47
8. Také larvy se umějí chovat 50

B Mechanismy chování

B0 Mechanismy chování – principy 59

Marek Špinka

1. Akce: tělesný pohyb 59
2. Percepce: vnímání světa 60
3. Kognice: zpracování informací 61

4. Řízení chování: hormony, bdělost, motivace, emoce 64

5. Sociální mechanismy: komunikace a skupinové chování 67

B1 Neurální řízení chování 71

Pavel Němec, Petr Telenský

1. Neurony jako stavební bloky chování 72
2. Neuropřenašeče a jejich funkce v nervové soustavě 75
3. Kontrola motoriky 77
4. Bdělost a spánek 84
5. Lokalizace stimulů a orientace v prostoru 87
6. Rozhodování a kontrola chování 91

B2 Hormonální mechanismy 101

Lukáš Kubička

1. Obecné mechanismy hormonálního účinku 101
2. Neuroendokrinní systém obratlovců – hierarchie v regulaci hormonů 102
3. Vliv hormonů na chování obratlovců 104
4. Neuroendokrinní systém bezobratlých 113

B3 Percepce, kognice, učení a paměť 119

Tereza Nekovářová, Eva Landová

1. Percepce 119
2. Učení 120
3. Paměť 126
4. Inteligence a vybrané kognitivní úlohy 128

B4 Afektivní stavy a motivace 137

Jitka Lindová, Marek Špinka

1. Afektivní stavy 138
2. Motivace 144

B5 Chování v prostoru a času, orientace a migrace 151

František Sedláček

1. Planetární cykly, biorytmy a vnitřní reprezentace času 151
2. Heterogenita prostoru, pohyb a orientace živočichů 153
3. Navigace – využití různých zdrojů orientace k dosažení cíle 158
4. Migrace – funkce k překonávání nejistoty zdrojů 160

B6 Komunikace a skupinové chování	165	2. Osobnostní rysy	249
<i>Marek Špinka, Tereza Petrusková</i>		3. Funkce osobnostních rysů	255
1. Signály: tvorba, přenos a vnímání	165	C4 Chování a životní strategie živočichů	259
2. Informační obsah signálů	173	<i>Lukáš Kratochvíl, Martin Reichard</i>	
3. Evoluce signálů a jejich detekce	174	1. Základní principy evoluce životních strategií	259
4. Adaptivní pohled na komunikaci	176	2. Chování v jednotlivých fázích životního cyklu	261
5. Skupinové chování	178	3. Pohlaví potomků	264
K2 Rypoši a slepci: adaptace a degenerace, konvergence a mantinely	185	4. Délka života a stárnutí	265
<i>Hynek Burda</i>		5. Pomalé a rychlé životy	266
1. Konvergence pod zemí	185	K3 Biologie, etologie a koevoluce: kukačka obecná a její hostitelé	269
2. Oči a zrak: adaptace, neutrální evoluce, vedlejší účinek, nebo ...?	187	<i>Marcel Honza</i>	
3. Uši a sluch subteránních savců: degenerace, nebo adaptace?	190	1. Hnízdní parazitismus jako reprodukční strategie	269
4. Seismická (vibrační) komunikace	191	2. (Ne)známá kukačka? Biologie a ekologie	271
5. Jak hledat, najít a sníst mrkev	191	3. Lokalizace hnízdního místa	271
6. Magnetorecepce: nový úkol pro starý smysl	192	4. Snesení vejce	272
7. Kopulační chování jako systematický znak	194	5. Zabránění parazitace hostitelem	274
8. Proč jsou rypoši eusociální?	195	6. Výchova mláďete kukačky	276
9. Kooperativní hrabání rypošů lysých	196	7. Poznání biologie druhů jako předpoklad pro poznání jejich koevoluce	279

C Ontogeneze chování

C0 Ontogeneze chování	201
<i>Jan Havlíček</i>	
1. Vývojové fáze	201
2. Ontogenetické adaptace	204
3. Fenotypová plasticita	204
4. Teorie životních strategií	207
5. Genetika chování	208
6. Epigenetika	210
C1 Genetika chování	213
<i>Romana Stopková, Pavel Stopka</i>	
1. Geny, chování a prostředí	213
2. Metody výzkumu genů spjatých s chováním	214
3. Kandidátní geny modulující chování	219
C2 Epigenetika chování	229
<i>Jana Švorcová, Anton Markoš</i>	
1. Epigenotyp a epifenotyp	229
2. Epigenetická dědičnost	233
3. Holobiont: epigenetická dědičnost symbiontů	236
4. Evoluční dopady	242
C3 Vznik individuálních rozdílů a personality	245
<i>Eva Landová, František Sedláček, Barbora Vobrúbová</i>	
1. Procesy vytvářející variabilitu mezi jedinci	246

D Funkce chování

D0 Funkce chování – principy	285
<i>Daniel Frynta</i>	
1. Co je funkce?	285
2. Kompromis jako základní princip	288
3. Evoluční stabilita	290
4. Adaptivní evoluce	290
5. Role příbuzenství	294
6. Problémy behaviorální ekologie	296
D1 Jak přežít: potravní a antipredační chování	299
<i>Roman Fuchs</i>	
1. Potravní chování	299
2. Antipredační chování	307
D2 Jak (a s kým) zplodit potomky	317
<i>Tomáš Albrecht, Peter Mikula, Oldřich Tomášek</i>	
1. Mechanismy pohlavního výběru	318
2. Sexuální chování	324
3. Výzvy a nové perspektivy	328
D3 Jak vychovat potomky: rodičovská péče	331
<i>Jitka Bartošová</i>	
1. Základní pojmy a definice	331
2. Principy rodičovského investování	333
3. Formy rodičovské péče	337

4. Když rodiče nepečují a překážky v rodičovské péči	341	3. Nervový systém dvoustranně souměrných živočichů (Bilateria)	418
5. Rodičovská péče o cizí potomky	344	4. Nervový systém obratlovců a jejich nejbližších příbuzných	421
D4 Jak spolupracovat: kooperace a afiliační chování	347	5. Evoluce komplexity a procesní kapacity	431
<i>Iveta Štolhoferová</i>		6. Nezávislý vznik komplexního chování a inteligence	436
1. Co je to kooperace	347	7. Co je tak zvláštního na mozku savců	437
2. Kooperace mezi příbuznými	348	8. Co je tak zvláštního na lidském mozku	440
3. Reciprocita	351	E2 Evoluce sociálních systémů	445
4. Jak se vypořádat s podvodem	354	<i>Daniel Frynta, Petra Frýdlová</i>	
5. Další faktory ovlivňující kooperaci	356	1. Co je sociální systém	445
6. Specializace	357	2. Savci	447
7. Afiliační chování	358	3. Ptáci	457
D5 Jak soupeřit: kompetice, agrese, dominance a teritorialita	363	4. Krokodýlové	466
<i>Daniel Frynta</i>		5. Obojživelníci	467
1. Agrese jako jev	363	E3 Eusocialita	475
2. Nadřazení a podřazení – střety o sociální postavení	366	<i>Michael Mikát</i>	
3. Teritorialita – střet o území	369	1. Co je eusocialita	475
4. Násilí s cílem získání sexuálních partnerů	374	2. Cesty vzniku eusociality	476
5. Spory mezi blízkými příbuznými	376	3. Fakultativní a obligátní eusocialita	476
6. Skupinová agrese	379	4. Kde se eusocialita vyskytuje	477
K4 Predační chování pavouků	383	5. Vznik eusociality	482
<i>Stano Pekár, Ondřej Michálek</i>		6. Kam se dál může jednoduché společenství vyvíjet?	485
1. Rozmanitost pavouků	383	K5 Chování a evoluce: případ vzdušných letců	493
2. Lovecké strategie	384	<i>Ivan Horáček</i>	
3. Evoluce loveckých strategií	394	1. Vstupní výměr	493
<hr/>		2. Jeskyně a socialita	497
E Evoluce chování		3. Jeskyně, termity a poušť	501
E0 Evoluce chování – principy		4. Cyklus mírného pásma, varianty a invarianty sociální biologie – rod <i>Myotis</i> jako modelový taxon	502
<i>Daniel Frynta</i>		5. Život v harému	506
1. Studium evoluce chování	399	6. Potravní specializace a reciproký altruismus	508
2. Povaha fylogeneze	402	7. Za bariérami faunivorie: letouni a rostliny	509
3. Co potřebujeme vědět o fylogenetických stromech	404	<hr/>	
4. Makroevoluční vzorce	405	F Aplikovaná etologie	
5. Fylogeneze chování	407	F0 Aplikovaná etologie – principy	
6. Problémy srovnávacího přístupu	409	<i>Marek Špinka</i>	
E1 Fylogeneze nervové soustavy ve vztahu k chování	415	1. Využití mechanismů chování v aplikované etologii	516
<i>Pavel Němec, Kristina Kverková</i>		2. Využití ontogeneze chování v aplikované etologii	517
1. Život bez nervové soustavy	415	3. Využití funkčního pohledu chování v aplikované etologii	518
2. Vznik nervového systému	417	4. Využití fylogenetického pohledu chování v aplikované etologii	520

5. Pragmatický a etický aspekt aplikované etologie	521
F1 Role etologie v ochraně biodiverzity	525
<i>Stanislav Lhota</i>	
1. Hodnocení početnosti populací a druhové rozmanitosti	525
2. Péče o území a populace	528
3. Řešení konfliktů s ohroženými zvířaty	530
4. Přesouvání, rehabilitace a reintrodukce zvířat	531
5. Záchranné chovy a zoologické zahrady	533
6. Ekoturismus	534
7. Ohleduplná výstavba	536
8. Etolog ve světě ochrany přírody	537
F2 Chování invazních druhů a škůdců	541
<i>Ondřej Slavík</i>	
1. Chování invazních druhů při soutěži o zdroje	541
2. Mezidruhové interakce spojené s invazemi	548
3. Původní invazní druhy	549
4. Vysazování uměle odchovaných jedinců do volné přírody na příkladu ryb	551
F3 Chování a welfare zvířat chovaných člověkem	557
<i>Marek Špinko, Helena Chaloupková</i>	
1. Vývoj konceptu <i>animal welfare</i>	558
2. Zdraví, chování a welfare	558
3. Přirozené chování a nepřirozené chování ve vztahu k welfare	560
4. Ontogeneze chování a welfare	563
5. Afektivní stavy a welfare	563

F4 Aplikovaná etologie ve farmakologii a preklinickém výzkumu	571
<i>Tomáš Petrásek, Iveta Vojtěchová, Aleš Stuchlík</i>	
1. Modely a modelování	571
2. Validita animálního modelu	572
3. Modely podle způsobu navození	575
4. Modelové druhy a kritéria pro jejich volbu	577
5. Učení a paměť u animálních modelů	580
6. Lze modely nahradit?	580
K6 Etologie člověka	583
<i>Jan Havlíček</i>	
1. Úvod	583
2. Prostředí evoluční adaptovanosti	584
3. Adaptace na sociální prostředí	586
4. Dědičnost prostředí	586
5. Sociální učení	588
6. Kooperace	592

G Seznam literatury

G Seznam literatury	599
----------------------------	------------

H Rejstříky

H1 Rejstřík taxonů	637
H2 Rejstřík věcný a jmenný	651